

Opustil nás Petr Horák – šéfredaktor dialogu

Olga Baranová

Filosofický ústav Akademie věd ČR, v. v. i., Praha

filcasop@flu.cas.cz

Ač jsem k tomu byla vyzývána, dost dlouho jsem se bránila napsat něco o Petru Horákovi, a to především z osobních důvodů. Vždyť co napsat o člověku, při vyslovení jehož jména vás doslova zaplaví vlna vzpomínek na někoho, koho jste znali přes 40 let a 21 let s ním úzce spolupracovali? Co a podle jakého úhlu pohledu z nich vybrat?

V posledních dnech už bylo o práci a oceněních Petra Horáka napsáno mnoho. Spolu s ním odchází jedna z posledních významných osobností silné filosofické generace 60. let, český dopisovatel Institute international de philosophie, mezinárodní skupiny 155 předních filosofů, jež se jejími členy stávají pouze volbou. Mezinárodně uznávaný vědec, jenž byl poněkud paradoxně oceňován spíše v zahraničí než u nás – vždyť ještě v tomto roce byl pozván na několik mezinárodních konferencí. Myslitel, který vždy hledal své vlastní originální cesty a přístupy a svým specifickým způsobem a volbou témat ovlivnil několik generací českých filosofů: ještě v loňském roce mu mladší filosofové dedikovali knihu, která byla vydána při příležitosti významného výročí Blaise Pascala.

O tom všem bych mohla psát i já. Je ale myslím přece jen jeden typ vzpomínek, které mohu napsat právě jen já – jako nejbližší spolupracovnice Petra Horáka na půdě Filosofického časopisu, kde jsme společně působili přes 20 let. A těmto vzpomínkám se tedy budu krátce věnovat na několika následujících řádcích.

Na proměně Filosofického časopisu jsme s profesorem Horákem začali – společně s jeho tehdejšími vydavateli, dr. Zumrem, a vznikajícím redakčním kruhem – pracovat hned po listopadu 1989. Nechci nijak přeceňovat svou roli v tehdejšímu procesu, ale po celou dobu (a vlastně až dosud) jsem v tomto časopise působila na pozici výkonné redaktorky, a tak jsem zkrátka vše mohla sledovat opravdu zblízka. Počátek proměny se podařil v takřka neuvěřitelně krátké době a hned celý náklad prvního dvojčísla roku 1990 byl

takřka okamžitě rozebrán. Nebylo však ještě ani zdaleka vyhráno, následovaly roky usilovné práce, kdy jsme se snažili doslova na zelené louce vybudovat něco, s čím nikdo z nás neměl velké, nebo spíš takřka žádné zkušenosti. Dnes, kdy už je to všechno dávno za námi – a snad se dost věcí i podařilo –, to může vypadat možná i snadně, ale jednoduché to tak zcela nebylo.

Především se Filosofický časopis stal recenzovaným periodikem. A také byl, zejména díky Petrovým mezinárodním kontaktům, zaregistrován ve čtyřech mezinárodních databázích, v nichž je referován dosud. V době, kdy na Filosofickém ústavu takřka nikdo neměl k dispozici počítač a internet byl něco, o čem jsme jen slyšeli, se Petr Horák prostřednictvím Filosofického časopisu snažil získávat pro Filosofický ústav nové publikace: rozvinula se bohatá časopisecká výměna a získali jsme, opět díky jeho bohatým zahraničním kontaktům, do knihovny FLÚ i četné knižní publikace. Především jsme ale získali to hlavní – důvěru čtenářů a autorskou základnu, o níž se mohl Filosofický časopis opřít.

Dnes Filosofický ústav vydává osm časopisů a většina jeho pracovníků publikuje v zahraničních periodikách, ale tenkrát publikačních možností ani zdaleka nebylo tolik. Filosofický časopis se tak stal – vlastně zcela přirozeně – hlavním publikačním nástrojem nejen obnoveného Filosofického ústavu, ale celé filosofické obce. Zcela pochopitelně se v něm tedy střetávaly různé protichůdné tendence a zájmy, docela snadno se mohlo stát, že by se Filosofický časopis stal jakýmsi vyostřeným bojovým polem, na němž by se jedna skupina autorů či určitý filosofický směr snažily získat rozhodující převahu. K tomu však nikdy nezvratitelným způsobem nedošlo, a to především právě díky Petru Horákovi a nově vzniklé redakční radě, v níž byly zastoupeny všechny filosofické disciplíny i generace, stejně jako odborníci ze zahraničních pracovišť. A samozřejmě i díky neutuchající podpoře všech jeho dosavadních vydavatelů.

Nevyvarovali jsme se pochopitelně chyb, ale vždy jsme se z nich snažili důsledně poučit. Přes všechnu snahu o slušnost – jednu dobu jsme byli s lehkou ironií dokonce označováni jako „přeslušná redakce“ – a korektnost jsme ovšem v redakci zažívali i vyhocené střety, pomluvy, někdy i osobní urážky; nebylo to vždycky jednoduché. Nevzpomínám na tyto zážitky s hořkostí, říkám si, že to prostě čas od času vyplyne za samotné podstaty práce v odborném časopise a někdo, kdo k tomu má sklony, občas může ztratit rozvahu i slušné způsoby. Připomínám to tu jen proto, abych přiblížila podstatu přístupu Petra Horáka v roli šéfredaktora. Přístupu, který vyplýval ze samého jeho osobnostního založení a ve Filosofickém časopise se velmi důsledně opíral o voltairovské principy.

Petr Horák vždy respektoval různorodost názorů – i těch, se kterými osobně nesouhlasil. Podstatou jeho přístupu byl dialog a otevřenost. Byl so-

litér, nepatřil k žádné filosofické skupině, které se tehdy začínaly jasněji profilovat. Jedinou podmínkou publikace ve Filosofickém časopise tak ideálně byla kvalita příspěvků a schopnost autorů kvalifikovaně obhájit svůj názor (i když jsem ho několikrát s lehkou ironickým povzdechnutím slyšela říci: každý časopis je jen tak dobrý, jak dobří jsou jeho autoři). Byla v tom i jistá nepopiratelná výhoda, jíž mistrně využíval: nepotřeboval, a vlastně ani nemohl, prosazovat k publikaci žádné texty svých kamarádů či přátel, byl nezávislý. Mohl tak vždy bez výjimek hájit hodnoty, na kterých lpěl a z nichž neslevoval.

I to však dělal „svým způsobem“. Nikdy, za celé dlouhé roky, jsem ho ani při nejvostřenějších konfliktech neslyšela zvýšit hlas, neviděla, že by se nechal vyvést z klidu, nikdy neopustil zásady noblesní zdvořilosti, a to ani když neústupně (a i to dovedl) hájil své názory, odmítal či kritizoval. Vlastně jsem málokdy v životě viděla někoho, kdo by zcela zásadní a někdy i tvrdé věci vyjadřoval tak zdvořilým, i když občas ironizujícím, způsobem. Při tom všem byl Petr Horák – v případech, kdy to bylo možné – takřka vždy schopný nacházet kompromisní řešení, přijatelná pro všechny, nebo alespoň pro většinu. Byl to za všech okolností „pan profesor“, vždy elegantní, rezervovaný, vzbuzující respekt.

Stejně jako uznával různorodost individuálních názorů, respektoval Petr Horák i různorodost kulturních tradic a jazyků. V jeho očích byla filosofie v obecnějším smyslu vždy součástí národní kultury v nejširším smyslu toho slova. Často se prolínala s literaturou či s rolí angažovaných intelektuálů, a to zejména ve francouzském prostředí, v němž se skvěle orientoval. Nedomníval se, že je možné automatické přejímání témat a jazyků z jiných prostředí. I proto se tolik věnoval překladům a rozvíjení české filosofické terminologie, k čemuž ho doslova predisponovala jeho výjimečná jazyková vybavenost. Často jsme o tom spolu mluvili. Petr věřil, že každé kulturní dědictví i prostředí má svá specifika, a proto je třeba rozvíjet filosofii v národních jazycích, a nikoli pouze v jediné podobě, již má lingua franca.

Petr Horák nepatřil k nejoblíbenějším šéfredaktorům (a ani o to neusiloval) a názory na něj se různily, i když jeho vysokou odbornost a široký rozhled respektovali všichni. Nemyslím si ovšem, že by mu to nějak zvlášť vadilo. Nepovažoval totiž Filosofický časopis za prostředek své kariéry, za možnost prosazovat sebe sama či své názory. Svou práci v něm považoval především za službu filosofické obci, svým kolegům. A nakonec dosáhl svého cíle: Filosofický časopis, i když v něm občas propukaly ostřejší polemiky, se nikdy nestal vyhroceným kolbištěm a zdrojem rozporů. Stal se spíše jakýmsi „mostem“ spojujícím, zejména v nesnadné době přechodu 90. let, podstatnou část pracovníků Filosofického ústavu i kolegů z ostatních pracovišť.

Petr Horák si vždy velmi vážil soukromí, vlastního i ostatních, přes jeho rezervovanost nebylo pro nikoho snadné proniknout; kromě členů vlastní

rodiny a několika pečlivě vybraných přátel – k těm měl naopak velmi vřelý vztah. Nebylo to snadné ani pro mě, přestože jsme si v práci vždy rozuměli a shodli se. Oba jsme to ale dlouhé roky respektovali a nahrazovali docela často tím, že jsme v naší komunikaci moc rádi užívali humor, který v Petrově podání nabýval často i (sebe)ironického podtónu. Opravdu osobnější vztah a rozhovory se nám však podařilo navázat až v posledních letech, hlavně v době, kdy úspěšně překonal první atak své vážné nemoci. Obdivovala jsem, s jakým nadhledem a až ironií o ní dokázal hovořit, jeho optimistickou víru v uzdravení i neutuchající potěšení a radost ze života, Nikdy ho nepřestal zajímat svět, v němž žil, ani reflexe jeho proměn: byl například vůbec prvním, kdo se ve Filosofickém časopise zmínil o filosofii woke. Zvídavost a bystrý a originální úsudek ho provázely až do konce jeho života, intelektuálně byl aktivní až do svých posledních dnů.

Petr Horák byl člověk, který v duchu osvícenství věřil v rozum a věřil v sílu slova. Věřil v sílu kultury, která dokáže spojovat jednotlivé lidi i celé národy. Samozřejmě vnímal, že lidí s touto vírou ubývá, trápila ho narůstající všeobecná agrese, pokles vzdělanosti a obecně i schopnosti kritického myšlení a sebereflexe. I když ale jeho víra v možnosti překonávat tímto způsobem rozpory slábla a začínala ji nahrazovat jistá forma skepse, nevzdával se jí. Nejvyšší při jedné ze svých posledních návštěv v redakci při pohledu na paspartu s Donem Quijotem, která visí nad mým stolem, s úsměvem poznamenal: „Měla jste sem pověsit kvalitnější reprodukci, Olgo, ty barvy už blednou.“

Evropské heslo *In varietate concordia* nebylo pro Petra Horáka jen prázdnou floskulí napsanou na zdi štrasburského sálu. On sám podle něj skutečně žil, snažil se ho naplňovat celým svým životem. V roce 2003 mu francouzský předseda vlády na základě návrhu tehdejšího ministra školství, významného filosofa Luca Ferryho, udělil nejvyšší francouzské státní vyznamenání za výjimečné zásluhy ve vzdělávání a kultuře a jmenoval ho komandérem Řádu akademických palm (Commandeur dan l'Ordre des Palmes académiques). V mých očích ale byl (a asi už i provždy zůstane) Petr ani ne tak commandeur jako spíš chevalier. Rytíř slova, který bojuje za svou věc, i když se mu porážka už může jevit jako téměř nevyhnutelná.

Sbohem pane profesore, sbohem Petře...

Redakce Filosofického časopisu obdržela ještě další vzpomínky na prof. Petra Horáka a jeho odkaz. Čtenáři je mohou nalézt na webových stránkách časopisu v rubrice „Oznámení“.

- red -